

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยที่สหพันธรัฐรัสเซีย (The Russian Federation) ยังเป็นสหภาพโซเวียต ประเทศนี้กับสาธารณรัฐประชาชนจีน (People's Republic of China) เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ต่างก็มีอาณาเขตกว้างขวางและมีพรมแดนทางบกติดต่อกันถึง 5,300 กิโลเมตร จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองแล้ว พบว่าพฤติกรรมของทั้งสองกลับเป็นไปในลักษณะของความขัดแย้งมากกว่าความร่วมมือ ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกในสภาพของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสำหรับประเทศเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตติดกัน ที่มักจะมีความหวาดระแวงกันอยู่เสมอ สลับกับความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรต่อกันเมื่อผลประโยชน์นั้นสอดคล้องกัน แต่ลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ของทั้งสองที่ต่างไปจากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอื่นๆ คือ ความเป็นมหาอำนาจของทั้งจีนและสหภาพโซเวียต ทำให้การดำเนินนโยบายต่อกันของสองประเทศนี้ ย่อมมีผลกระทบต่อกันในระดับโลกและในระดับภูมิภาคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ต่อทั้งจีนและสหภาพโซเวียต

ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนในช่วงของสงครามเย็น มักปรากฏให้เห็นในเชิงของความขัดแย้งมากกว่าความร่วมมือ สืบเนื่องมาจากความต่างกันในการตีความลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxist-Leninist) ความขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ และการแข่งขันกันที่จะเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ แต่หลังจากที่สหภาพโซเวียตล่มสลายลงในตอนศตวรรษที่ 1990 ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศได้มีสภาพราบรื่นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน รัสเซียได้ปรับนโยบายต่อจีนไปในทิศทางที่สร้างสรรค์มากขึ้น โดยที่รัสเซียหันมาให้ความร่วมมือกับจีนหลายด้าน อย่างเป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือแบบทวิภาคีหรือพหุภาคี เช่น การประกาศถึงความสัมพันธ์หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partnership) ร่วมกันในปี ค.ศ.1996 การร่วมมือกันต่อต้านสหรัฐอเมริกาในการที่จะติดตั้งระบบป้องกันขีปนาวุธระดับชาติ (National Missile Defense) โดยการออกแถลงการณ์ร่วมกันเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ.2000 ณ กรุงปักกิ่ง เพื่อเป็นการย้ำเตือนให้สหรัฐอเมริการักษาสันติสัญญา Anti-Ballistic Missile (ABM) Treaty (ในปี ค.ศ.1972) การมีโครงการร่วมกันในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจตามแนวพรมแดนรัสเซีย-จีน การเข้าร่วมในองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organization ; SCO) เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน

ค.ศ.2001 ซึ่งเป็นองค์การที่มีวัตถุประสงค์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เป็นต้น จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ของความสัมพันธ์รัสเซียกับจีน โดยต่างหันมามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น

หากย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนทำการปฏิวัติสำเร็จในปี ค.ศ.1949 (พ.ศ.2492) สหภาพโซเวียตเป็นประเทศแรกในโลกที่ให้การรับรองรัฐบาลของ สาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ และในโลกคอมมิวนิสต์ด้วยกัน สาธารณรัฐประชาชนจีนก็เป็นพันธมิตรรุ่นน้องของสหภาพโซเวียตมาตั้งแต่บัดนั้น¹ ในปี ค.ศ. 1950 จีนได้ลงนามใน สนธิสัญญามิตรภาพพันธมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance) เป็นระยะเวลา 30 ปีกับสหภาพโซเวียต สนธิสัญญานี้เป็นการแสดงถึง เจตจำนงของทั้งสองฝ่ายที่ต้องการช่วยเหลือกันและกัน ในกรณีที่ถูกโจมตีจากประเทศญี่ปุ่นหรือ พันมิตรของญี่ปุ่น ซึ่งก็หมายถึงสหรัฐอเมริกาแน่นอน²

แต่ความแตกแยกระหว่างประเทศทั้งสองได้ปรากฏแก่สายตาของชาวโลกอย่าง ชัดเจนในปี ค.ศ.1956 ซึ่งเป็นปีที่ผู้นำสหภาพโซเวียตคนใหม่คือ นิกิต้า ครุสชอฟ (Nikita Sergeevich Khrushchev) ได้ก้าวมาใช้อำนาจแทนที่สตาลิน ทั้งนี้ครุสชอฟเป็นผู้ที่มีทัศนคติในการ มองระบบโลกและการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แตกต่างไปจากสตาลินเป็นอย่างมาก คือ มิได้ ยึดติดกับอุดมการณ์มาร์กซิสต์-เลนินนิสต์อย่างเหนียวแน่นเช่นเดียวกับในสมัยของสตาลิน ในการ ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 20 ครุสชอฟทำให้จีนสงสัยในการตีความอุดมการณ์มาร์กซิสต์ เนื่องจากความพยายามของครุสชอฟในการดำเนินนโยบายการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับค่าย ตะวันตก (peaceful co-existence) เพื่อหลีกเลี่ยงสงครามนิวเคลียร์ โดยถือว่าแม้ระบบสังคมนิยม และการเมืองจะแตกต่างกัน คือ ระหว่างทุนนิยมและสังคมนิยม ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนิน ความสัมพันธ์กันแต่ประการใด³ และการที่ครุสชอฟกล่าวประณามสตาลินอย่างรุนแรง เพื่อมุ่ง ทำลายชื่อเสียงของสตาลิน (De-Stalinization) โดยไม่ปรึกษาหารือกับพรรคคอมมิวนิสต์ของ

¹ นรนิติ เศรษฐบุตร, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 114.

² Donald S.Zagoria, The Sino-Soviet Conflict 1956-1961 (Princeton: Princeton University Press, 1966), p.10.

³ สุนทรพจน์ของครุสชอฟในการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 20 สามารถอ่านได้จาก "Khrushchev's Twentieth Congress Speech" ใน G.F. Hudson, Richard Lowenthal and Roderrick MacFarquhar, The Sino-Soviet Dispute : Documented and Analysed (New York: Frederick A Praeger, 1961), pp.42-46.

ประเทศอื่น ๆ เสียก่อน⁴ นอกเหนือจากความขัดแย้งที่กล่าวมาในข้างต้น ยังมีการแข่งขันกันในการเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ในบรรดาประเทศโลกที่สาม (Third World)⁵ ปัญหาพิพาทในเรื่องของพรมแดน ซึ่งจีนเห็นว่าสนธิสัญญาที่ลงนามกับสหภาพโซเวียตเมื่อศตวรรษที่ 19 ไม่เป็นธรรม และปัญหาการที่สหภาพโซเวียตยกเลิกข้อตกลงจีน-โซเวียตเรื่องความร่วมมือด้านนิวเคลียร์ในปี ค.ศ.1959

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองได้เข้าสู่ระยะของความตึงเครียดมากยิ่งขึ้น เมื่อสหภาพโซเวียตได้ปรับนโยบายต่ออินเดียจากเดิมที่เคยหวาดระแวงในสมัยที่อินเดียเป็นอาณานิคมของอังกฤษ มาเป็นการให้ความสนใจอินเดียมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ1950 จากคำกล่าวของมาเล็นคอฟ (G.M.Malenkov) ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี (Chairman of the Council of Ministers) ของสหภาพโซเวียต ในปี ค.ศ. 1953 ที่ย้ำถึงความสำคัญของอินเดียที่จะก่อให้เกิดสันติภาพในดินแดนตะวันออก และเชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับอินเดียจะพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ โดยผ่านทางความร่วมมือด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เป็นผลทำให้มีการเดินทางไปเยือนกันของผู้นำจากทั้งฝ่ายอินเดียและสหภาพโซเวียต มีการลงนามในข้อตกลงทางการค้าร่วมกันในเดือนธันวาคมปี ค.ศ.1953 ดังนั้นเมื่อมีการปะทะกันด้วยกำลังทหารระหว่างจีนกับอินเดียถึงสองครั้ง คือ ในปี ค.ศ. 1959 และในปี ค.ศ.1962 สหภาพโซเวียตจึงวางตัวเป็นกลางและเสนอให้มีการเจรจาระหว่างจีนกับอินเดีย สหภาพโซเวียตไม่ได้ให้ความช่วยเหลือจีนแต่ประการใด ทั้งยังให้ความช่วยเหลือแก่อินเดียเป็นสองเท่า ทั้งทางด้านอาหารและเศรษฐกิจ ทั้ง ๆ

⁴ ครุสชอฟ ได้กล่าวสุนทรพจน์ลับในวันที่ 24-25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 สารสำคัญของสุนทรพจน์นั้น ได้โจมตีและประณามสตาลินว่ามีลักษณะของความเป็นผู้ปกครองเผด็จการ และได้ดำเนินการผิดพลาดในการดำเนินนโยบายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ส่วนหนึ่งของสุนทรพจน์มีใจความสำคัญ คือ "ในเดือนกรกฎาคม ปีค.ศ.1955 คณะกรรมการกลางได้พิจารณาถึงเหตุผลในการสร้างความขัดแย้งกับยูโกสลาเวีย และพบว่าการตัดสินใจของสตาลินเป็นสิ่งที่น่าละอายเป็นอย่างมาก... ทั้งนี้ ผู้นำแห่งยูโกสลาเวียไม่ได้มีความผิดแต่ประการใด แต่ความผิดทั้งหลายทั้งปวงนั้นเกิดจากการกระทำของสตาลินทั้งสิ้น ที่ทำให้เกิดการแตกแยกในความสัมพันธ์ระหว่างยูโกสลาเวียกับสหภาพโซเวียต...จะเห็นได้ว่าสตาลินนั้นมีความทะเยอทะยานมากเกินไปจนขอบเขต เขาเป็นบุคคลที่ไร้สติโดยแท้ เย่อหยิ่งและทะนงตนไม่ใช่เพียงแคในการดำเนินความสัมพันธ์กับบรรดารัฐในสหภาพ แต่รวมไปถึงพรรคคอมมิวนิสต์และกับรัฐชาติของตนด้วย" โปรดดูรายละเอียดใน Wozniuk Vladimir, Understanding Soviet Foreign Policy ; Readings and Documents (New York: McGraw-Hill, 1990), pp.138-139.

⁵ Thomas G.Hart, Sino-Soviet Relations : Re-examining the Prospects for Normalization (England: Gower, 1987), p.4.

ที่อินเดียมิได้เป็นประเทศในเครือคอมมิวนิสต์ การกระทำดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจให้แก่จีนเป็นอย่างมาก⁶

“ในขณะที่สัมพันธภาพระหว่างจีนกับอินเดียกำลังเสื่อมโทรมลง ก็ปรากฏว่าสัมพันธภาพของรัฐบาลที่นิวเดลีกับรัฐบาลที่มอสโกกลับเจริญดีขึ้นมาเรื่อยๆ นับตั้งแต่ครุสชอฟไปเยือนอินเดียมา เมื่อปี ค.ศ.1955 ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1959 สหภาพโซเวียตได้เพิ่มความช่วยเหลือให้แก่อินเดียมากกว่าสองเท่าตัว โดยเสนอเครดิตที่มีมูลค่ามากกว่า 375 ล้านดอลลาร์สหรัฐแก่อินเดียเพื่ออินเดียจะได้ใช้ในโครงการ 5 ปี ข้อตกลงนี้ได้รับการลงนามในวันที่ 13 กันยายน ค.ศ. 1959 โดยไม่สนใจว่าอินเดียจะมีข้อพิพาทเรื่องพรมแดนกับจีนอยู่หรือไม่”⁷

ในปีค.ศ. 1962 ได้เกิดวิกฤตการณ์คิวบา คือ สหรัฐอเมริกาได้พบว่าสหภาพโซเวียตกำลังสร้างฐานยิงจรวดนำวิถีพิสัยกลาง ติดตั้งอาวุธนิวเคลียร์ และได้ส่งบุคลากรทางทหารรวมทั้งช่างเทคนิคผู้เชี่ยวชาญเข้าไปในคิวบาจำนวนมาก ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวไม่เคยปรากฏมาก่อนในการดำเนินนโยบายของสหภาพโซเวียต⁸ ทางทหารของสหรัฐอเมริกาจึงได้จัดการประชุมระดับผู้นำเพื่อหาแนวทางในการตอบโต้จากการกระทำของสหภาพโซเวียตและในที่สุดก็ได้ข้อสรุปคือ การปิดล้อมคิวบาทางทะเล (Quarantine)* ต่อมาสหภาพโซเวียตถูกสถานการณ์บีบบังคับให้อ่อนข้อต่อสหรัฐอเมริกาและได้ถอนทหารออกไปในที่สุด เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้จีนประณามสหภาพโซเวียตว่าเป็นผู้ทรยศหักหลังและทิ้งคิวบา ยอมอ่อนข้อให้กับจักรวรรดินิยมสหรัฐอเมริกา⁹ นอกจากนั้นใน

⁶ Alvin Z. Rubinstein and Robert C.Horn, Soviet-Indian Relations : Issues and Influence (New York: Praeger, 1982), pp.2-4.

⁷ John Gittings, Survey of the Sino-Soviet Dispute 1963-1967 (London: Oxford University Press, 1968), p.59. อ้างถึงใน นรนิติ เศรษฐบุตร, พฤติกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศของรัสเซีย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 17.

⁸ Arthur M.Schlesinger, A Thousand Days : John F. Kenedy in the White House (Boston: Houghton Mifflin, 1965), pp. 794-801.

* การที่สหรัฐอเมริกาทำการปิดล้อมคิวบาทางทะเลในยามสันติ นับว่าเป็นวิวัฒนาการของการปิดทะเลในรูปแบบใหม่ โดยการปิดกั้นเรือของรัฐที่สามมิให้เดินทางมายังคิวบา ซึ่งความจริงนั้นเป็นลักษณะการปิดทะเลอย่างศัตรู (Hostile Blockade) ที่กระทำกันในยามสงคราม แต่กรณีคิวบา เป็นกรณียกเว้นเพราะไม่ได้ถึงขั้นมีการประกาศสงคราม แต่สหรัฐอเมริกามีขีดความสามารถพอที่จะใช้มาตรการดังกล่าวบีบบังคับมิให้คิวบาได้รับอาวุธจากสหภาพโซเวียต

⁹ William E. Griffith, The Sino-Soviet Rift (Massachusetts: Massachusetts Institute of technology, 1964), pp. 61-63.

การประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 21 ยังมีมติว่าสงครามระหว่างค่ายสังคมนิยมกับค่ายทุนนิยม เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้อย่างถาวร ทำให้จีนคัดค้านต่อมติดังกล่าวอย่างรุนแรงเพราะจีนถือว่าสหรัฐอเมริกาเป็นศัตรูอันดับหนึ่งที่คอยสกัดกั้นอิทธิพลของจีนในภูมิภาคเอเชีย

แม้ว่าจะมีความคาดหวังจากผู้นำจีนว่า สหภาพโซเวียตจะปรับเปลี่ยนนโยบายไปในทิศทางที่สร้างสรรค์มากขึ้นภายหลังจากที่สหภาพโซเวียตได้มีการเปลี่ยนผู้นำใหม่มาเป็นลีโอนิด เบรชเนฟ (Leonid Ilyich Brezhnev) ในปลายปี ค.ศ.1964 ก็ตาม แต่จีนก็ต้องเผชิญกับความผิดหวัง เนื่องจากเบรชเนฟยืนยันว่า จะยังคงยึดมั่นในนโยบายที่วางไว้โดยครุสชอฟ ทำให้ผู้นำจีนมีความเชื่อมั่นว่า เป็นการยากที่จะเปลี่ยนทัศนคติของผู้นำสหภาพโซเวียตใหม่ ดังนั้นความขัดแย้งได้ขยายขอบเขตไปในทางการแข่งขันที่ทั้งสองประเทศพยายามที่จะขยายอิทธิพลแข่งขันกัน ในบริเวณต่างๆ ของโลก เช่น ในแอฟริกา เอเชียใต้ และแม้แต่ในละตินอเมริกาและยุโรป¹⁰

กล่าวได้ว่าตลอดทศวรรษ 1960 ความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตปรากฏให้เห็นชัดมากยิ่งขึ้น มีความรุนแรงจนกระทั่งเกิดการเผชิญหน้ากันทางการทหารครั้งแรกที่เกาะเงินเป่า (Chenpao) หรือเกาะดามันสกี (Damansky) ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับที่บรรจบกันของแม่น้ำอามูร์ (Amur) และอัลสุรี (Ussuri) ซึ่งเป็นดินแดนที่มีกรณีพิพาทอยู่แล้ว¹¹

ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนก็เริ่มคลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้น ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1980 เมื่อสหภาพโซเวียตได้เริ่มเจรจากับจีนเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกัน ระหว่างปี ค.ศ.1982-1984 มีการเจรจากันรวมทั้งสิ้น 5 ครั้ง แต่ประเด็นที่นำมาเจรจาและประสบความสำเร็จนั้น เป็นประเด็นทางการเมืองใน 'ระดับอ่อน' (soft politics) คือ ไม่เกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์หรือเป็นปัญหาที่แตกหัก เช่น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการค้า การแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างกัน สำหรับประเด็นทางการทหารและความมั่นคง ซึ่งมีความสำคัญและมีความหมายต่อความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสอง คือ การที่จีนต้องการให้สหภาพโซเวียตแก้ไขอุปสรรค 3 ประการ อันได้แก่ การให้ลดกำลังทหารตามพรมแดนจีน-โซเวียตและจีน-มองโกเลีย ให้ถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา และให้ถอนทหารโซเวียตออกจากอัฟกานิสถาน กลับไม่ได้รับการแก้ไข

¹⁰ Derek Mcdougall, "The Sino-Russian Relationship," in *The International Politics of the New Asia Pacific*, ed. Derek Mcdougall (Boulder: Rienner Publishers, 1997), p.110.

¹¹ Harold C. Hinton, "Sino-Soviet Relations : Background and Overview." in *China, the Soviet Union and the West Strategic and Political Dimensions in the 1980s*, eds. Douglas T. Stuart and William T. Tow (Boulder: Westview Press, 1982), p.15.

จนกระทั่งเมื่อมีคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail S. Gorbachev) ขึ้นมาเป็นผู้นำของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ.1985 ประจวบกับช่วงเวลานั้นสหภาพโซเวียตประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำเป็นอย่างมาก อันสืบเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมซึ่งรัฐได้เข้าไปควบคุมระบบเศรษฐกิจของประเทศไว้ทั้งหมด ทำให้เศรษฐกิจตกอยู่ในสภาวะที่เฉื่อยชา และงบประมาณทางการทหารที่นำไปช่วยเหลือประเทศพันธมิตรสูงถึงร้อยละ 15-17 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP)¹² รวมทั้งสังคมภายในที่มีลักษณะปิด คือประชาชนไม่มีโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและถูกปิดกั้นทางความคิด ภาวะการณ์เช่นนี้ผลักดันให้กอร์บาชอฟเร่งดำเนินนโยบายปฏิรูปแบบกลาสนอสต์และเปเรสตรอยก้า¹³ และพยายามที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศในทางที่สร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดสภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิรูปภายในประเทศ ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงได้ปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งจีนด้วย กอร์บาชอฟกล่าวต่อที่ประชุมคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตว่า “สหภาพโซเวียตปรารถนาที่จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนพัฒนาขึ้นอย่างจริงจัง และเชื่อมั่นว่าหากได้รับการตอบสนองจากฝ่ายจีนแล้ว ความปรารถนาดังกล่าวก็มีความเป็นไปได้อย่างแน่นอน”¹⁴ ขณะเดียวกับที่จีนก็มีความขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกา กรณีที่ประธานาธิบดีเรแกนพัฒนาความสัมพันธ์กับไต้หวัน แต่อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของจีนนั้น การที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตได้นั้น ย่อมต้องแก้ไขอุปสรรค 3 ประการเสียก่อน และท้ายที่สุด สหภาพโซเวียตก็สามารถแก้ไขตามข้อเรียกร้องของจีนได้

แต่แล้วความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองก็ชะงักลงชั่วคราว เนื่องจากมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในจีน รัฐบาลจีนได้ตัดสินใจใช้กำลังปราบปรามหมู่นักศึกษา

¹²Christopher Mark Davis, “Economic Influences on the Decline of the Soviet Union as a Great Power Continuity Despite Change,” in *The End of the Cold War*, eds. David Armstrong and Erik Goldstein (Frankcass: London, 1990), p.91.

¹³ เปเรสตรอยก้า เป็นการปฏิรูปประเทศทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่วนกลาสนอสต์ คือ การเปิดทางการเมืองและสังคม โดยให้ประชาชนได้มีโอกาสรับรู้ข่าวสาร มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น นโยบายกลาสนอสต์และเปเรสตรอยก้าของกอร์บาชอฟ ในระดับภายในและภายนอกประเทศ มีหลักที่สำคัญ 3 ประการคือ 1. เพิ่มกระบวนการประชาธิปไตยให้มากขึ้น 2. กระจายอำนาจออกจากส่วนกลาง 3. ลดบทบาททางการเมืองไม่ให้เกี่ยวกับกิจการทางเศรษฐกิจและสังคม โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก ประทุมพร วัชรเสถียร, *กลาสนอสต์-เปเรสตรอยก้า : กอร์บาชอฟปฏิรูป* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532)

¹⁴ Stephen I Levine, “The End of Sino-Soviet Entranglement,” *Current History* 85, No.512 (September 1986): 244-247.

จีนที่จตุรัสเทียนอันเหมินและกลับไปใช้นโยบายอนุรักษนิยมแบบเดิม นอกจากนี้การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก ทำให้จีนมีความวิตกกังวลค่อนข้างมากถึงผลกระทบของเหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในยุโรปตะวันออกและในดินแดนของสหภาพโซเวียตว่า อาจจะไหลบ่าเข้ามาในดินแดนของจีน¹⁵ ดังที่นายกรัฐมนตรีหลี่เฉิงของจีนได้กล่าวอย่างหนักแน่นระหว่างที่ อเล็กซานเดอร์ เบสเมร์ทึค (Alexander Bessmerthykh) รัฐมนตรีต่างประเทศของสหภาพโซเวียตเดินทางมาเยือนจีนในปี ค.ศ.1992 ว่า "...ทางฝ่ายจีนมีความกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์ในสหภาพโซเวียตและหวังว่าจะมีเสถียรภาพทางการเมืองเกิดขึ้น มีระบบเศรษฐกิจที่พัฒนา ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ"¹⁶

เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายลง การเมืองการปกครองของหลายประเทศในยุโรปตะวันออกรวมทั้งรัสเซียก็เข้าสู่รูปแบบของประชาธิปไตย แทนที่ระบอบคอมมิวนิสต์ที่ผูกขาดอำนาจในรัสเซียมานานกว่า 70 ปี นับว่าบอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) เป็นประธานาธิบดีคนแรกที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนชาวรัสเซีย เยลต์ซินเป็นผู้นำที่มีบารมีสูงและมีฐานมวลชนสนับสนุนอย่างหนาแน่น¹⁷ ต้องการผลักดันให้เกิดการปฏิรูปในแนวทางประชาธิปไตยตามแบบฉบับของโลกอุตสาหกรรมตะวันตก ซึ่งเชื่อมั่นในการทำงานของกลไกราคาและกลไกตลาด จึงสนับสนุนการปฏิรูปอย่างรอบด้าน เพื่อให้รัสเซียเข้าสู่ระบบตลาดเสรีอย่างรวดเร็ว และพร้อมที่จะรับการลงทุนจากภายนอก แต่เมื่อการปฏิรูปตามแนวทางของกลุ่มประเทศตะวันตกเริ่มประสบกับอุปสรรค คือ ราคาสินค้าที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างฉับพลัน อัตราเงินเฟ้ออยู่ในระดับที่สูงมาก ทำให้ประชาชนต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก เพราะต้องประสบกับปัญหาความยากจน ทำให้นักประชาธิปไตยหลายคนที่ได้รับเลือกจากรัฐรัสเซียให้ขึ้นไปดำรงตำแหน่งระดับสูงของรัฐบาล เยลต์ซินต้องขอลาออกไป ซึ่งเยลต์ซินได้หาทางแก้ไขด้วยการแต่งตั้งอดีตเจ้าหน้าที่ระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต (nomenklatura) ให้เข้ามาแทน เมื่อเป็นเช่นนี้ อุดมการณ์ของเจ้าหน้าที่ระดับสูงที่ปกครองสหพันธรัฐรัสเซียจึงเปลี่ยนแปลงไปจากกลุ่มเดิมนิยมประชาธิปไตย มาเป็นกลุ่มที่ออกมาในลักษณะเสรีนิยมน้อยกว่ากลุ่มแรก¹⁸

¹⁵ ชาตรี ฤทธารมย์, "จีนกับรัสเซีย," ใน จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง, ไชยวัฒน์ คำชู และ ประทุมพร วัชรเสถียร, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 192.

¹⁶ Derek McDougall, "The Sino-Russian Relationship," p.114.

¹⁷ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, รัสเซียยุคเยลต์ซิน บนเส้นทางประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมพันธ์, 2536), หน้า 100.

¹⁸ ชาตรี ฤทธารมย์, "จีนกับรัสเซีย," ใน จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง, หน้า 196.

ขณะเดียวกันกับที่ฝ่ายจีนก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองคือ ในปี ค.ศ.1992 ฝ่ายปฏิรูปภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิงมีอำนาจมากขึ้นในจีน ทำให้มีนโยบายที่ยืดหยุ่นมากขึ้น มีการผ่อนคลายความสำคัญของอุดมการณ์ลง จีนได้เห็นไปสถาปนาความสัมพันธ์ขึ้นปกติกับเวียดนาม สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับอิสราเอลและรัฐบาลเกาหลี ดังนั้นความกลัวในเรื่องที่ว่าวิกฤติการณ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์ในรัสเซียจะไหลมาสู่จีนก็ได้ถูกยับยั้งให้เงียบหายไปเป็นที่สุด

ประกอบกับระบบระหว่างประเทศในปลายทศวรรษที่ 1990 ถึงต้นทศวรรษที่ 2000 เริ่มเห็นได้ชัดว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก กล่าวคือ ระบบเสรีนิยมใหม่ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก ทุกประเทศในโลกต่างเห็นถึงความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อแสวงหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจทั้งโดยลำพังและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคหรืออนุภูมิภาค รัสเซียจึงต้องปรับนโยบายใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับระบบระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนชาวรัสเซีย สังคม และประเทศชาติ และเพื่อความก้าวหน้าในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในการที่จะบรรลุผลดังกล่าว รัสเซียจึงมีเป้าหมายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศดังนี้

1. ทำให้ประเทศมีความมั่นคงปลอดภัย รักษาไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยและพรมแดน และทำให้ประเทศมีความเข้มแข็ง เพื่อได้รับการยอมรับจากนานาประเทศในการดำรงสถานะของมหาอำนาจและเป็นศูนย์กลางของโลกสมัยใหม่ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความรู้ความเชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ
2. พยายามสร้างควมมีเสถียรภาพ ความยุติธรรม และประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในระเบียบโลกใหม่ โดยการเคารพกฎหมายระหว่างประเทศ และหลักการขององค์การสหประชาชาติ
3. สร้างสภาพแวดล้อมภายนอกให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต มาตรฐานการเป็นอยู่ของประชาชนสูงขึ้น มีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อันนำมาสู่การเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชน
4. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ยุติความขัดแย้งต่าง ๆ และป้องกันไม่ให้เกิดภาวะความตึงเครียด
5. แสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันกับประเทศอื่น ๆ เพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาระดับระหว่างประเทศ ปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของพลเมืองรัสเซียที่อาศัยอยู่ต่างประเทศ

6. สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศให้ทั่วโลกได้เข้าใจรัสเซียมากขึ้นโดยผ่านทางภาษา วัฒนธรรมของประชาชนชาวรัสเซียที่อาศัยอยู่ต่างประเทศ¹⁹

ทั้งนี้ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียจะต้องเริ่มจากการสร้างความมั่นคง ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศก่อน โดยเริ่มจากการสร้างบรรยากาศในการลงทุน สนับสนุนการค้าระหว่างประเทศและดำเนินนโยบายให้เป็นที่น่าเชื่อถือ เพื่อส่งผลให้ระบบระหว่าง ประเทศเกิดเสถียรภาพ นำไปสู่ความร่วมมือ การพึ่งพากันด้านการค้า การลงทุน และแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ร่วมกัน ดังนั้นความพยายามของประเทศใดที่จะแสดงบทบาทของการเป็นขั้วอำนาจเดียว (Unipolar) ในระบบระหว่างประเทศจะถูกต่อต้าน เพราะขัดต่อระเบียบโลกใหม่ที่จะต้องนำไปสู่ผล ประโยชน์ต่างตอบแทนร่วมกัน

สำหรับนโยบายของรัสเซียที่มีต่อเอเชีย นั้น กล่าวได้ว่า ผลประโยชน์ของรัสเซียใน ภูมิภาคเอเซียนั้นมีความหลากหลาย เพราะเอเชียเป็นตลาดขนาดใหญ่ เป็นศูนย์รวมของเศรษฐกิจ โลก เทคโนโลยีและแหล่งทุน ดังนั้นรัสเซียจึงไม่อาจละเลยจีนได้ ในฐานะที่จีนเป็นมหาอำนาจที่ สำคัญในภูมิภาค

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือว่าถึงแม้รัสเซียจะเปลี่ยนรูปแบบการปกครองมาเป็น ประชาธิปไตย แต่รัสเซียกลับมีพฤติกรรมที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับจีนที่ยังคงยึดถืออุดมการณ์ คอมมิวนิสต์มากกว่าเมื่อทั้งคู่อยู่ในระบบสังคมนิยมเสียอีก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความแตกต่าง ของอุดมการณ์ไม่มีความหมายต่อความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสอง ความสัมพันธ์กลับแน่นแฟ้น ยิ่งขึ้น เห็นได้จากตลอดช่วงทศวรรษ 2000 ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนเริ่มเข้าสู่ภาวะปกติ และเป็นไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น ปรากฏจากอุปสรรคที่มาขวางกั้นในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่าง กัน เห็นได้จากในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1992 ประธานาธิบดีเยลต์ซินได้เดินทางไปเยือนจีนอย่างเป็นทางการ และได้มีการแถลงการณ์ร่วมกันระหว่างผู้นำในการประชุมสุดยอด ในคำแถลงการณ์ รัสเซียยอมรับว่า ได้หวั่นเป็นส่วนหนึ่งของจีน และรัสเซียตกลงว่าจะไม่ยกระดับความสัมพันธ์กับ ได้หวั่นในระดับรัฐบาล นอกจากนี้ ทั้งสองยังกล่าวถึงการที่จะไม่ร่วมมือกับฝ่ายอื่นหรือพันธมิตร ทางการเมืองอื่นใดมาต่อต้านอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ลัทธิญาหรือข้อตกลงใด ๆ ที่เป็นการทำลายอธิปไตย

¹⁹ Igor S. Ivanov, *The New Russian Diplomacy* (Washington, D.C.: The Nixon Center and Brookings Institution, 2002), pp.165-166.

หรือความมั่นคงของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือยอมให้รัฐใดมาใช้เขตแดนเพื่อวัตถุประสงค์ในการมุ่งทำลายอธิปไตยหรือผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของอีกฝ่าย เห็นได้ชัดว่า เป็นการแสดงออกของรัสเซีย โดยนัยว่าจะไม่ร่วมมือกับประเทศอื่นในการต่อต้านจีนดังเช่นในสมัยอดีตที่สหภาพโซเวียตสนับสนุนอินเดียและเวียดนามเหนือเพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของจีน²⁰ การประชุมครั้งนี้แสดงถึงพัฒนาการในความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองอย่างชัดเจน เพราะได้มีการลงนามในข้อตกลงต่าง ๆ ถึง 24 ฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นความร่วมมือของประเทศทั้งสองที่ครอบคลุมในหลายมิติ ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ การทหาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงประเด็นทางด้านวัฒนธรรมด้วย²¹

ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนมีความใกล้ชิดและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เมื่อในเดือนกันยายนปี ค.ศ.1994 ประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมินของจีนได้เดินทางไปเยือนรัสเซีย ทั้งสองฝ่ายยินดีที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ไปสู่ความเป็นหุ้นส่วนที่สร้างสรรค์ (constructive partnership) และได้มีการกล่าวต่อกันว่า ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของแต่ละประเทศหรือแม้แต่ในระบบระหว่างประเทศ ก็ไม่สามารถส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่ดีของทั้งสองได้²² และที่เด่นชัดที่สุดของแถลงการณ์ครั้งนี้ คือ การที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่าจะไม่ใช้อาวุธนิวเคลียร์ทำลายซึ่งกันและกัน และในเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 1996 ได้มีการประชุมสุดยอดระหว่างสองประเทศขึ้นเป็นครั้งที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงที่ความสัมพันธ์ของจีนต่อสหรัฐอเมริกาอยู่ในสถานการณ์ที่ตึงเครียด จากการเผชิญหน้ากันในกรณีไต้หวัน รัสเซียจึงได้กล่าวย้ำอีกครั้งว่า ไต้หวันเป็นเพียงส่วนหนึ่งของจีน และได้ยกระดับความสัมพันธ์กับจีน โดยการประกาศถึงความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partnership) กับจีน*

ต่อมาในเดือนเมษายนปี ค.ศ.1997 ประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมินของจีนได้เดินทางไปรัสเซีย ทั้งสองได้ลงนามในแถลงการณ์ร่วมกันเกี่ยวกับ “โลกที่ประกอบไปด้วยหลายขั้วอำนาจและ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁰ John W. Garver, "Sino-Russian Relations," in *China and the World Chinese Foreign Policy the New Millenium*, 4th ed., ed. Samuel S. Kim (Boulder: Westview Press, 1998), pp. 115-116.

²¹ Li Jingjie, "Sino-Russian Relations in Asia-Pacific," in *Engaging Russia in Asia Pacific*, ed. Watanabe Koji (Japan: Japan Center for International Exchange, 1999), p.55.

²² Ibid., p.55.

* คำว่า strategic partnership มิได้มีความหมายอย่างที่รูปศัพท์น่าจะเป็น แต่หมายถึง การเป็นหุ้นส่วนเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันบางเรื่องและบางเงื่อนไขเท่านั้น

การสถาปนาระเบียบระหว่างประเทศใหม่”²³ พฤติกรรมดังกล่าวนับว่าขัดกับสหรัฐอเมริกาที่
ต้องการวางตนเป็นเจ้ามหาอำนาจเพียงหนึ่งเดียวในโลกปัจจุบัน

นอกจากตัวบ่งชี้ในการเยือนของผู้นำทั้งสองที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น ยังมี
ความร่วมมือทางด้านการค้าอาวุธและความร่วมมือทางด้านกำลังทหารที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน คือ
ระหว่างช่วงปี ค.ศ.1991-1996 รัสเซียขายอาวุธให้แก่จีนมูลค่าประมาณหนึ่งพันล้านเหรียญ
ดอลลาร์ต่อปี ต่อมาระหว่างช่วงปี ค.ศ.1996-2000 อัตราการค้าได้ขยายตัวขึ้นเป็นสองเท่า คือ
สองพันล้านดอลลาร์ต่อปี นอกจากนี้ทั้งสองยังได้ลงนามร่วมกันโดยมีเป้าหมายระหว่างปี
ค.ศ.2000-2004 อัตราการค้าจะมีมูลค่ามากถึง 20 พันล้านดอลลาร์²⁴ สำหรับความร่วมมือทาง
ด้านการทหารนั้น เมื่อนายพาเวล กร์ซอฟ (Pavel Grachev) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
ของรัสเซีย เดินทางไปเยือนจีนในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1993 ได้มีการลงนามร่วมกันให้มีความ
ร่วมมือเป็นระยะเวลา 5 ปี²⁵ ซึ่งประเด็นในความร่วมมือนั้น มิได้จำกัดเฉพาะแต่ในด้านการค้าอาวุธ
เท่านั้น หากแต่รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนและการฝึกฝนอบรมบุคลากรร่วมกัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยน
ข้อมูลระหว่างกันอีกด้วย²⁶ นอกจากนี้รัสเซียจะเป็นคลังอาวุธที่สำคัญให้แก่จีนแล้ว รัสเซียยัง
เป็นตลาดสำหรับส่งออกสินค้าอุปโภคบริโภคที่สำคัญของจีน เช่น เสื้อผ้า อาหาร ส่งผลให้การค้า
บริเวณมณฑลเฮยหลงเจียง (Heilongjiang) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน และปริมอส์กี
(Primorskii) คาบารอฟสกี (Khabarovsk) และอามูร์ของรัสเซียขยายตัวอย่างรวดเร็ว²⁷ และยังคงเกิด
การลงทุนในอุตสาหกรรมเบามากกว่า 200 อุตสาหกรรมระหว่างทั้งสองฝั่งชายแดน เช่น
อุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมเกษตร เป็นต้น

ดังนั้นการที่ประเทศมหาอำนาจทั้งสองมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่เป็นรูปธรรม
ยิ่งขึ้นตั้งแต่ในปี ค.ศ.1992 จนถึงปี ค.ศ.2000 จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง เพราะการล่มสลาย
ของสหภาพโซเวียตและการที่รัสเซียสืบสิทธิ์ขึ้นมาแทน และยังคงรักษาความเป็นมหาอำนาจอยู่ใน

²³ Li Jingjie, "Sino-Russian Relations in Asia pacific," p.56.

²⁴ Russia and Eurasia :The Russia-China Friendship and Cooperation Treaty : A Strategic Shift in Eurasia [Online]. 2001. Available from:
<http://www.heritage.org/Research.org/RussiaandEurasia/BG1459.cfm> (5 December 2003).

²⁵ Derek Mcdougall, "The Sino-Russian Relationship," p.118.

²⁶ Ibid., p.119.

²⁷ Charles E.Zeigler, "Russia and East Asia After the Cold War," Robert S. Ross (ed.) in
East Asia in Transition Toward a Regional Order, (London: M.E Sharpe, Inc, 1995), p.70.

ระดับหนึ่ง ได้ปรับเปลี่ยนนโยบายหันมามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับจีน หลังจากที่ทั้งสองฝ่ายขัดแย้งกันมาเป็นเวลานาน ย่อมมีความสำคัญในการถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐอเมริกาได้ในระดับหนึ่ง และเป็นการเสริมสร้างผลประโยชน์ให้แก่ทั้งสองฝ่ายด้วย

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันยังมีวรรณกรรมภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศของสหพันธรัฐรัสเซียต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนภายหลังสิ้นสุดสงครามเย็นไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นบทความขนาดสั้นในหนังสือ ในวารสารรายสัปดาห์ เอกสารประกอบการสัมมนา และวารสารของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศในแต่ละช่วง โดยมีได้มองภาพรวมที่ต่อเนื่อง เหตุที่มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวน้อย อาจเป็นได้ว่า ภายหลังจากล่มสลายของสหภาพโซเวียต หลายคนอาจเห็นว่าสถานะความเป็นมหาอำนาจได้เสื่อมลง เกิดสภาวะความไม่แน่นอนของเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียต ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับประเทศมหาอำนาจในเอเชียที่เดิมเคยมีอุดมการณ์ร่วมกัน คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน มีผลกระทบน้อยลงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย จึงไม่ใคร่ให้ความสำคัญที่จะทำการศึกษาเมื่อเทียบกับประเทศมหาอำนาจอื่นที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคมากขึ้น และมีแนวโน้มในการพัฒนาประเทศสูงกว่า เช่น อินเดีย ญี่ปุ่น จึงน่าที่จะทำการศึกษามากกว่า ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้ว การขยับบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจทั้งสองนั้นก็ยังคงมีอิทธิพลอย่างสูงต่อเสถียรภาพทางการเมืองในภูมิภาคและต่อประเทศไทยเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

อย่างไรก็ตาม ภายใต้อำนาจจำกัดดังกล่าว ผู้เขียนพบว่า ได้มีผู้เสนองานวิจัย หนังสือ และบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหพันธรัฐรัสเซีย ที่น่าสนใจพอสมควร ดังต่อไปนี้

1.2.1 งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและอดีตสหภาพโซเวียตก่อนสิ้นสุดสงครามเย็น (ช่วงทศวรรษ 1980)

ในปี ค.ศ. 1988 ธีระพงษ์ วณิชชานนท์ ได้เสนอสารนิพนธ์มหาบัณฑิตเรื่อง “การดำเนินนโยบายของโซเวียตในการปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีน ช่วงปี 1985-1988”²⁸ โดยศึกษาจากทางฝ่ายสหภาพโซเวียตถึงปัจจัยที่เป็นเหตุทำให้สหภาพโซเวียตหันมาปรับความสัมพันธ์กับจีนและพัฒนาความสัมพันธ์กับจีน ผู้เขียนได้ค้นพบว่า ปัจจัยภายใน คือ ความพยายามในการปฏิรูปเศรษฐกิจที่ประสบปัญหามาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 เป็นปัจจัยหลัก และปัจจัยภายนอก คือ สภาวะดุลแห่งอำนาจสามเส้า โซเวียต-สหรัฐฯ-จีน เป็นปัจจัยรองที่ผลักดันให้สหภาพโซเวียตดำเนินการปรับความสัมพันธ์กับจีนในช่วงปี ค.ศ. 1985-1988

ในปี ค.ศ. 1988 วชิรินทร์ ภูเขาทอง ได้เสนอสารนิพนธ์เรื่อง “ความพยายามในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหภาพโซเวียตในทศวรรษ 1980”²⁹ ในงานชิ้นนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์จากทางฝ่ายสาธารณรัฐประชาชนจีนและได้ค้นพบว่า ปัจจัยภายในและภายนอกของจีนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้นำจีนยอมตอบสนองข้อเสนอปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต ความพยายามที่จะรักษาดุลอำนาจของโลก และความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการตกเป็นเครื่องมือหรือเครื่องต่อรองของสหรัฐอเมริกาในการคบค้ากับสหภาพโซเวียต รวมทั้งความพยายามสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้กับตนเอง และความมีศักดิ์ศรีในสังคมนระหว่างประเทศ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่า จีนมีแนวโน้มที่จะปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้ดียิ่งขึ้นต่อไป จนถึงสิ้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่จีนมีเป้าหมายในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยด้าน

ในปี ค.ศ. 1989 ดุสิต เมนะพันธ์ ได้เสนอสารนิพนธ์เรื่อง “การประชุมสุดยอดจีน - โซเวียตกับผลกระทบต่อปัญหาความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”³⁰ ผู้เขียนได้กล่าวถึงการปรับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียต ที่เริ่มขึ้นในปีค.ศ.1982 จนถึงปีค.ศ.1989 ว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อการปรับนโยบาย 3 ประการคือ ผลประโยชน์แห่งชาติของจีน ซึ่งประกอบไป

²⁸ ธีระพงษ์ วณิชชานนท์, “การดำเนินนโยบายของโซเวียตในการปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีน,” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532)

²⁹ วชิรินทร์ ภูเขาทอง, “ความพยายามในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตในทศวรรษ 1980,” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531)

³⁰ ดุสิต เมนะพันธ์, “การประชุมสุดยอดจีน-โซเวียต กับผลกระทบต่อปัญหาความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532)

ด้วยผลประโยชน์ในด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และเกียรติภูมิของชาติ ปัจจัยประการที่สองคือ ผลประโยชน์แห่งชาติของสหภาพโซเวียตที่เกี่ยวกับด้านความมั่นคง และผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยประการสุดท้ายคือ สภาวะแห่งอำนาจในความสัมพันธ์สามเส้า แต่อย่างไรก็ตาม การเจรจาปรับความสัมพันธ์ในช่วงปีค.ศ.1982 ถึงค.ศ.1984 ยังไม่มีความคืบหน้ามากนัก เนื่องจากสหภาพโซเวียตเผชิญกับอุปสรรคที่จีนกำหนดเอาไว้ จนกระทั่งปีค.ศ.1989 ได้มีการประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำทั้งสอง ส่งผลให้สภาพแวดล้อมในเอเชียอาคเนย์คลายความตึงเครียดลง ยกเว้นปัญหา กัมพูชา ที่ไม่ได้เป็นผลโดยตรงมาจากการผ่อนคลายความตึงเครียดของมหาอำนาจ เพราะปัญหา กัมพูชาเป็นปัญหาเดียวที่ยังมีอยู่ แม้ว่าจีนกับสหภาพโซเวียตปรับความสัมพันธ์กันไปแล้ว

1.2.2 หนังสือและบทความ

เนื้อหาของงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีความแตกต่างกับงานวิจัยของผู้เขียนใน ส่วนที่เกี่ยวกับช่วงเวลาการศึกษาและประเด็นที่นำมาวิเคราะห์ งานวิจัยของ วีระพงษ์ วนิชานนท์ ทำการศึกษาการปรับความสัมพันธ์โซเวียต-จีน ในช่วงปีค.ศ. 1985-1988 ส่วนงานวิจัยของ วชิรินทร์ ภูเขาทอง เน้นศึกษานโยบายจากทางฝ่ายจีนเป็นหลัก และงานของ ดุสิต เมนะพันธ์ ก็มุ่ง วิเคราะห์ความสัมพันธ์และผลกระทบของการปรับความสัมพันธ์โซเวียต-จีนกับปัญหาความมั่นคง ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงปีค.ศ. 1982-1989 แต่งานวิจัยของผู้เขียน มุ่งวิเคราะห์ การปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหพันธรัฐรัสเซียกับจีนหลังสิ้นสุดสงครามเย็นไปแล้ว ดังนั้นผู้เขียน จึงได้พยายามค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษ ดังต่อไปนี้

ในปีค.ศ.1992 Eugene Bazhanov and Natasha Bazhanov ได้เขียนบทความเรื่อง "Russia and Asia in 1992: A Balancing Act" ตีพิมพ์ในวารสาร *Asian Survey*³¹ เนื้อหากล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับแต่ละประเทศในเอเชียเมื่อเยลต์ซินขึ้นมาดำรงตำแหน่ง ประธานาธิบดีของรัสเซีย เป้าหมายหลักของเยลต์ซินคือการพยายามแก้ไขปัญหภายในประเทศ โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐอื่นหรือบริวารที่มีความขัดแย้ง เพราะระบบการเมือง รัสเซียยังคงมีความอ่อนแออยู่มากและให้ความสนใจทวีปเอเชียมากขึ้น ในส่วนของความสัมพันธ์ กับประเทศจีนที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งในงานชิ้นนี้ รัสเซียให้ความสนใจจีนเป็นพิเศษเพราะผลประโยชน์ในเรื่องการค้าการลงทุนเป็นหลัก

³¹ Eugene Bazhanov and Natasha Bazhanov, "Russia and Asia in 1992 : A Balancing Act," *Asean Survey* No.1. (January 1993): 91-102.

ในปีค.ศ.1993 Xuewu Gu ได้เขียนบทความ "China's Policy Towards Russia" ไว้ในวารสาร Aussenpolitik³² ผู้เขียนวิเคราะห์จากทางฝ่ายจีนว่า ภายหลังจากล่มสลายของสหภาพโซเวียต จีนได้ดำเนินนโยบายที่ระมัดระวังและรอบคอบมากขึ้น เพราะเกรงว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับสหภาพโซเวียตนั้นอาจเกิดขึ้นกับจีนในอนาคต นอกจากนี้ จีนยังเปลี่ยนนโยบายจากเดิมที่จำกัดความร่วมมือ เป็นการขยายความร่วมมือกับรัสเซีย ซึ่งนับว่าเป็นความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ที่จีนมีต่อรัสเซีย นับตั้งแต่มีการแถลงการณ์ร่วมกันในปี ค.ศ.1992 ยิ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้นว่าจีนต้องการร่วมมือกับรัสเซียในทุกๆด้านอย่างเป็นรูปธรรม

ในปี ค.ศ.1994 Lowell Dittmer ได้เขียนเรื่อง "China and Russia : New Beginning" ในบทที่ 5 ของหนังสือ China and the World : Chinese Foreign Relations in the Post-Cold War Era³³ งานชิ้นนี้ผู้เขียนใช้จีนเป็นศูนย์กลางการศึกษาในการมองภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนตั้งแต่ทั้งสองปรับความสัมพันธ์ขึ้นปกติ (normalization) คือในช่วงปี ค.ศ.1982-1989 โดยเฉพาะในปีค.ศ.1989 ที่จีนหันมาค้าขายกับรัสเซียมากขึ้นเพราะจีนถูกสหรัฐอเมริกาคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากเหตุการณ์เทียนอันเหมิน ระยะเวลาหลังการปรับความสัมพันธ์ขึ้นปกติ (ในช่วงปี ค.ศ. 1989-1990) เริ่มมีอุปสรรคเพราะจีนเริ่มไม่พอใจการปฏิรูปของกอร์บาชอฟ โดยมองว่า เป็นการหันเหออกจากสังคมนิยม จนกระทั่งภายหลังจากล่มสลายของสหภาพโซเวียต ความสัมพันธ์ได้เริ่มเข้าสู่ทิศทางที่สร้างสรรคยิ่งขึ้นและพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ โดยปราศจากอุปสรรคใด ๆ มาขวางกั้น โดยเฉพาะในปี ค.ศ. 1992 ที่ความร่วมมือปรากฏเป็นรูปธรรมมากที่สุด สาเหตุที่จีนหันมามีความสัมพันธ์กับรัสเซียอย่างใกล้ชิดมากขึ้น เนื่องจากจีนระแวงสหรัฐอเมริกาในการแสดงท่าทีเป็นมหาอำนาจขั้วเดียวในระเบียบโลกใหม่

Charles E.Ziegler ได้เขียนเรื่อง Russia and East Asia after the Cold War ไว้ในบทที่ 3 ของหนังสือ "East Asia in Transition : Toward a New Regional Order" ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1995³⁴ โดยผู้เขียนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนเพียงส่วนหนึ่งในงานเท่านั้น โดยกล่าวว่าในระยะแรกของสงครามเย็นนั้น (ช่วงปี 1957-1958) สหภาพโซเวียตยังไม่เห็นความ

³² Xuewu Gu, "China's Policy Towards Russia," Aussenpolitik 46 (4th Quarter 1995): 376-383.

³³ Lowell Dittmer, "China and Russia : New Beginnings," in China and the World : Chinese Foreign Relations in the Post Cold War Era, ed. Samuel S. Kim (Boulder: Westview Press,1994), pp. 94-111.

³⁴ Charles E.Ziegler, "Russia and East Asia After the Cold War," , pp.59-88.

สำคัญของเอเชีย เนื่องจากประเทศในยุโรปนั้นมีความใกล้ชิดมากกว่าทั้งทางด้านภูมิศาสตร์และทางวัฒนธรรม รวมทั้งยังเป็นภัยคุกคามทางด้านทหารอย่างเด่นชัด แต่เมื่อสหรัฐอเมริกาลดบทบาทลงในแปซิฟิก สหภาพโซเวียตก็เข้ามาแทนที่ช่องว่างของอำนาจ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นกับจีนในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อกอร์บาชอฟขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ความสัมพันธ์มีแนวโน้มพัฒนาขึ้นตามลำดับทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองภายหลังสงครามเย็น (แต่อุปสรรค 3 ประการที่ยังคงดำรงอยู่ คือ การที่รัสเซียสนับสนุนมองโกเลียในการพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตย ปัญหาชนกลุ่มน้อยในเอเชียกลางที่อาจเข้ามาในเขตแดนทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของจีน และการที่จีนระแวงรัสเซียกรณีที่ได้หวนกับรัสเซียเริ่มมีการพัฒนาการค้ามากขึ้นทุกปี)

ในปีเดียวกัน John R. Faust และ Judith F. Kornberg ได้ร่วมกันเขียนบทความเรื่อง *The Collapse of Soviet Empire* ไว้ในบทที่ 4 ของหนังสือ *"China in World Politics"*³⁵ ผู้เขียนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจจีนและสหภาพโซเวียต ที่มีความขัดแย้งกันตลอดช่วงทศวรรษ 1960-1970 โดยวิเคราะห์ว่ามาจากปัจจัยหลายประการ อาทิ การตีความในเรื่องอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่แตกต่างกัน การดำเนินนโยบายก้าวกระโดดของเหมาเจ๋อตง วิฤติการณ์คือว่า ตลอดจนการแข่งขันกันเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ ผู้เขียนย้ำว่า ปัญหาเรื่องเขตแดนนั้นทำให้เกิดความขัดแย้งชัดเจนกว่าอุดมการณ์ ในตอนท้ายผู้เขียนกล่าวว่า ภายหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลาย (ปี ค.ศ.1991) ความสัมพันธ์ของทั้งสองเป็นไปในทิศทางบวกมากขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำเอาปรากฏการณ์ความร่วมมือต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมายืนยันคำกล่าวดังกล่าว

ในบทความของ Klaus Fritsche เรื่อง *"Russia Refocuses on China"* ในวารสาร *Aussenpolitik*³⁶ กลับมีทรรศนะที่แตกต่างออกไปคือ ถึงแม้ว่าภายหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ทำให้รัสเซียพยายามถ่วงดุลกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นโดยหันมา 'เล่นไพ่จีน' ก็ตาม แต่ทั้งสองก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคคือ เรื่องของผลประโยชน์ทางการค้า การอพยพของแรงงานจีนผิดกฎหมายไปยังรัสเซีย ปัญหาพรมแดนบริเวณปริมอร์เย (Primorye) และที่สำคัญคือ การที่ต่างฝ่ายต่างก็แก่งแย่งกันเป็นมหาอำนาจในภูมิภาค อุปสรรคเหล่านี้ทำให้การเป็นพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ (Strategic Alliance) ระหว่างทั้งสองเกิดขึ้นได้ยาก

³⁵ John R. Faust และ Judith F. Kornberg, "The Collapse of Soviet Empire," in *China in World Politics*, eds. John R. Faust และ Judith F. Kornberg (Boulder: Lynne Rienner, 1995), pp.101-122.

³⁶ Klaus Fritsche, "Russia Refocuses on China," *Aussenpolitik* 29 (3th Quarter 1993): 288-297.

ในปี ค.ศ.1997 Derek Mcdougall ได้เขียนเรื่อง The Sino-Russian Relationship ไว้ในบทที่ 9 ในหนังสือ "The International Politics of the New Asia Pacific"³⁷ เนื้อหาสาระแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนช่วงปี ค.ศ.1949-1985; ความสัมพันธ์ในสมัยกอร์บาซอฟ และความสัมพันธ์ระหว่างสหพันธรัฐรัสเซียกับจีนในยุคหลังสงครามเย็น (ปี ค.ศ. 1991)

ในช่วงแรก คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนช่วงปี ค.ศ. 1949-1985 นั้น เป็นช่วงที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตเผชิญกับความตึงเครียดในหลาย ๆ ด้าน เช่น ความมั่นคง ความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ ช่วงที่สอง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนเมื่อกอร์บาซอฟขึ้นสู่อำนาจ นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตเริ่มมีแนวโน้มผ่อนคลายไปในทิศทางที่สร้างสรรค์กับจีน เห็นได้จากการพยายามแก้ไขอุปสรรค 3 ประการ ซึ่งจีนถือว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุด คือ การถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน การถอนทหารออกจากบริเวณพรมแดนรัสเซีย-จีน และการผลักดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา แต่อย่างไรก็ตาม ช่วงที่สามชี้ให้เห็นว่า การล่มสลายของสหภาพโซเวียตก็ทำให้จีนกังวลถึงความสัมพันธ์ในอนาคต การก้าวขึ้นมาของผู้นำคนใหม่ที่ไม่ใช่แนวอนุรักษนิยมย่อมสร้างความกดดันให้แก่จีนไม่น้อย แม้ว่าช่วงนี้จีนกับสหภาพโซเวียตจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ถอยห่างกันอีกครั้ง แต่ผู้เขียนก็ไม่ได้หมายความว่า จะกลับไปเป็นคู่กรณีกันอีกดังเช่นในช่วงสงครามเย็น เพราะหลังจากนั้นไม่นาน ทั้งสองมีความร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรมในหลาย ๆ ด้าน

ในปีเดียวกัน งานของ F.Seth Singleton ที่ชื่อว่า "Russia and Asia: The Emergence of the Russian Federation" ในบทที่ 5 ของหนังสือ "The Foreign Policy of the Russian Federation"³⁸ และงานของ Leo Cooper ที่ชื่อว่า "Russia and the World" ในบทที่ 7 ของหนังสือ "Russia and the World New State-of-play on the International Stage"³⁹ ทั้งสองได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนเพียงส่วนหนึ่งในงานเท่านั้น โดย Singleton กล่าวว่า ในส่วนของความสัมพันธ์กับจีนนั้น รัสเซียให้ความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากความมั่นคงในภูมิภาค

³⁷ Derek Mcdougall, "The Sino-Russian Relationship," , pp.109-122.

³⁸ F.Seth Singleton, "Russia and Asia : The Emergence of the Russian Federation," in The Foreign Policy of the Russian Federation, ed. Roger E. Kanet and Alexander V. Kozhemiakin (London: Macmillan, 1997), pp.102-124.

³⁹ Leo Cooper, "Russia and the World," in Russia and the World New State-of-play on the International Stage (London: Macmillan, 1997), pp.130-149.

เอเชียขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีน และความสัมพันธ์ของทั้งสองก็ดำเนินไปด้วยดี แม้จะมีอุปสรรคบริเวณเขตแดนเพียงเล็กน้อยก็ตาม ในขณะที่ Cooper กล่าวว่า รัสเซียมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับจีน เพราะต้องการตอบโต้สหรัฐอเมริกาจากการขยายของเนโตมาทางยุโรป ตะวันออก

ในปี ค.ศ. 1998 John W. Garver ได้เขียนบทความ Sino-Russian Relations ไว้ในหนังสือ "China and the World ; Chinese Foreign Policy Faces the New Millinium" ⁴⁰ เนื้อหาของบทความได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ขึ้นปกติระหว่างสหพันธรัฐรัสเซียกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ภายหลังจากล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปีค.ศ.1991 สาเหตุที่ทำให้จีนปรับนโยบายต่างประเทศต่อรัสเซียในทิศทางที่ดีขึ้น เป็นเพราะจีนตระหนักดีว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาและประเทศตะวันตกเป็นไปในทิศทางที่เสื่อมถอยลงเพราะการอ้างอธิปไตยเหนือเกาะไต้หวันของจีน จีนจึงหันมาให้ความสำคัญกับประเทศในเอเชียมากยิ่งขึ้น และประเทศเพื่อนบ้านที่จะสร้างความมั่นใจให้กับจีนได้มากก็คือ 'รัสเซีย' เนื่องจากรัสเซียเป็นประเทศมหาอำนาจที่ให้การสนับสนุนจีนอย่างเต็มที่กรณีไต้หวัน และรัสเซียยังเป็นประเทศที่มีอาวุธนิวเคลียร์มหาศาล มีเทคโนโลยีทางการทหารที่ทันสมัยกว่าจีน ซึ่งจีนสามารถรับความช่วยเหลือเพื่อนำมาพัฒนากองทัพจีนให้มีความทันสมัย สามารถถ่วงดุลกับสหรัฐอเมริกาในการอ้างสิทธิเหนือไต้หวันได้ นอกจากนี้ ทั้งรัสเซียและจีนเองก็คัดค้านสหรัฐอเมริกาในการวางตนเป็นเจ้ามหาอำนาจในระบบโลก และยังเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกันทางการค้าและการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไปในอนาคตอีกด้วย

Li Jingjie ได้เขียนเรื่อง Sino-Russian relations in Asia Pacific ในหนังสือ "Engaging Russia in Asia Pacific" ซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ.1999⁴¹ ผู้เขียนได้กล่าวถึงความมุ่งมั่นอย่างแท้จริงระหว่างรัสเซีย-จีนที่ต้องการปรับนโยบายต่างประเทศโดยหันหน้าเข้าหากันตั้งแต่ปี ค.ศ.1991 พัฒนาการความร่วมมือของทั้งสองนั้นมีหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็น ด้านการเมือง เศรษฐกิจ การทหาร วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี หรือแม้แต่ด้านวัฒนธรรม ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองนับตั้งแต่การเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกันในปีค.ศ.1950 จากนั้น ผู้เขียนก็ได้วิเคราะห์นโยบายต่างประเทศจีนควบคู่ไปกับรัสเซีย และพบว่าสาเหตุที่มีการปรับความสัมพันธ์นั้น เป็นเพราะทั้งสองมีแนวทางในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาสันติภาพและความสงบในสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ เพื่อผลประโยชน์ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศของตนและความ

⁴⁰ John W. Garver, "Sino-Russian Relations," pp.114-131.

⁴¹ Li Jingjie, "Sino-Russian Relations in Asia pacific," pp. 54-66.

มั่นคงแห่งชาติ การต่อต้านการขยายอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในการพยายามครอบความเป็นเจ้ามหาอำนาจในโลก การคัดค้านสหรัฐอเมริกาในการดำเนินนโยบายสกัดกั้นจีนและรัสเซีย โดยอาศัยความเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและการขยายตัวของเนโตมาทางยุโรปตะวันออก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่ายังคงมีอุปสรรคเล็กน้อยที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ คือ การอพยพของคนจีนรวมทั้งสินค้าคุณภาพต่ำผ่านข้ามพรมแดนมายังรัสเซียเป็นจำนวนมาก ปัญหาเขตแดนบริเวณแบลคแบร์ (Black Bear) และเกาะซิลเวอร์รี่ แดรกอน (Silvery Dragon Islands) รวมทั้งความหวาดระแวงของคนรัสเซียบางส่วนว่าในอนาคตจีนอาจมีความเข้มแข็งเหนือกว่า เนื่องจากระดับการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก้าวหน้ามากกว่าในปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นภัยต่อผลประโยชน์ของรัสเซียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต และประการสุดท้าย ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมภายในรัสเซียเองก็อาจทำให้มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองได้

และในปี ค.ศ. 1999 ชาตรี ฤทธารมย์ ได้เขียนเรื่อง จีนกับรัสเซีย ในหนังสือที่ชื่อ “จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง”⁴² เนื้อหาได้กล่าวถึง วิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีน โดยเริ่มจากช่วงทศวรรษที่ 1960 ที่ทั้งสองมีความเป็นปรปักษ์ต่อกัน ผู้เขียนกล่าวถึงสาเหตุว่าเป็นเพราะทัศนคติ ค่านิยม และประเพณีที่แตกต่างกันระหว่างผู้นำประเทศทั้งสอง จนกระทั่งได้มีการเปลี่ยนตัวผู้นำของจีน จากเหมาเจ๋อตุงมาเป็นเติ้งเสี่ยวผิง ซึ่งได้นำนโยบายที่มุ่งพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมาใช้ ด้วยนโยบายที่เรียกว่า “สี่ทันสมัย” และทางฝ่ายสหภาพโซเวียต ที่ได้มีการขึ้นสู่อำนาจของผู้นำใหม่ คือ กอร์บาชอฟ ซึ่งตระหนักถึงปัญหาภายในประเทศและภายนอก จึงหันมาปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่เรียกว่า “เปเรสตรอยกา” ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองเริ่มเข้าสู่ทิศทางที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดวิกฤติการณ์เทียนอันเหมินและการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ความสัมพันธ์ของทั้งสองจึงต้องต้องหยุดชะงักลงชั่วคราว พอช่วงปี ค.ศ.1992 ทั้งรัสเซียกับจีนก็กลับหันมาสานสัมพันธ์กันอีกครั้ง ผู้เขียนได้กล่าวถึงปัจจัยหลากหลายประการที่ทำให้ประเทศทั้งสองสามารถปรับความสัมพันธ์ต่อกัน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องร่วมมือกันในการแก้ไข เช่น ปัญหาชายแดน การลดกำลังอาวุธ ผลประโยชน์ในการค้าอาวุธยุทโธปกรณ์ การถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐอเมริกา สำหรับในส่วนสุดท้าย ผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานว่า ในอนาคตปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับจีนอาจจะไม่หมดไป สืบเนื่องมาจากปัญหาความขัดแย้งเรื่องพรมแดน ความขัดแย้งเรื่องเศรษฐกิจ ปัญหาเรื่องของอุดมการณ์ ปัญหาเรื่องไต้หวัน เป็นต้น

⁴² ชาตรี ฤทธารมย์, “จีนกับรัสเซีย,” ใน จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง, หน้า 184-224.

ปีค.ศ.2000 David Y. Ding ได้เขียนบทความเรื่อง “A China–Russia Strategic Alliance Against the West?”⁴³ ผู้เขียนกล่าวว่า การที่รัสเซียและจีนมารวมมือกันในทศวรรษที่ 2000 ก็เพราะทั้งสองต่างก็เห็นร่วมกันว่าสหรัฐอเมริกาเป็นภัยคุกคามที่พยายามเข้ามามีบทบาทในกิจการโลก ดำเนินนโยบายที่ขัดต่อผลประโยชน์โดยตรงของทั้งรัสเซียและจีน เช่น การที่สหรัฐอเมริกาพยายามพัฒนาระบบป้องกันขีปนาวุธ ที่เป็นการละเมิดสนธิสัญญา ABM การแทรกแซงกิจการภายในจีนและรัสเซีย กรณีไต้หวัน และเขตนีเยตามลำดับ การมีบทบาทนำในเนโตะที่ส่งผลให้เกิดการระเบิดที่สถานทูตจีน ในปี ค.ศ.1999 รวมทั้งการพยายามขัดขวางการเป็นมหาอำนาจของจีนและรัสเซีย

ในปีค.ศ.2001 Alexander Lukin เขียนบทความชื่อ “Russia's Image of China and Russian-Chinese Relations”⁴⁴ เนื้อหากล่าวถึงนักวิชาการ ผู้นำ และกลุ่มผลประโยชน์ในรัสเซียที่มีทัศนคติในการดำเนินความสัมพันธ์กับจีนแตกต่างกันออกไป โดยแบ่งเป็น 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายที่สนับสนุนความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับจีน ฝ่ายที่อยู่กึ่งกลางระหว่างการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับการระมัดระวังจีน และฝ่ายที่มองว่าจีนเป็นภัยคุกคาม ผู้เขียนกล่าวว่าไม่ว่าจะมีมุมมองอย่างไรในอนาคตก็คาดว่าทั้งสองจะใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น เพราะต่างก็มีผลประโยชน์ร่วมกันหลากหลาย และที่สำคัญพฤติกรรมที่รัสเซียจะมีต่อจีนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อรัสเซียและจีนด้วย

ในปี ค.ศ.2001 Mikhail L. Titarenko ได้เขียนบทความเรื่อง “Russia and China : Partnership for peace” ในวารสาร *World Affairs*⁴⁵ เนื้อหาได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้นระหว่างรัสเซียกับจีน ไม่ว่าจะเป็นด้านการค้า ความร่วมมือทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในปีค.ศ.1996 ที่ได้ประกาศถึงความสัมพันธ์ทางยุทธศาสตร์ร่วมกัน และการลงนามในสนธิสัญญาการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน มิตรภาพและความร่วมมือ (Good-neighbourliness,

⁴³ David Y.Ding, A China-Russia Strategic Alliance Against the West? [Online]. 2000. Available from: <http://www.irr.ubc.ca/cancaps/ding.html>. [2004, February 12].

⁴⁴ Alexander Lukin, *Russia's Image of China and Russian-Chinese Relation Russia and Eurasia* [Online]. 2001. Available from: www.ciaonet.org/wps/lu01/index.html. [2004, January 10].

⁴⁵ Mikhail L. Titarenko, “Russia and China : Partnership for peace,” *World Affairs* 5,4 (October-December 2001). [Online]. (n.d.). Available From: http://www.ciaonet.org/olj/wa/wa_oct01d.html. [2004, February 10].

Friendship and Cooperation) วัตถุประสงค์ของความร่วมมือที่เกิดขึ้นก็เพื่อผลประโยชน์ระหว่างรัสเซียกับจีน มิใช่เพื่อต่อต้านสหรัฐอเมริกาอย่างที่นักวิชาการหลายท่านวิเคราะห์

จากการที่ได้สำรวจวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีวรรณกรรมใดที่เคยศึกษามาก่อนเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศรัสเซียต่อจีนในยุคสมัยของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน อย่างเฉพาะเจาะจง งานส่วนใหญ่มักเป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ และเป็นงานวิเคราะห์ที่ให้ภาพรวมอย่างกว้าง ๆ ดังนั้น งานวิจัยนี้จะช่วยเติมต่อช่องว่างดังกล่าวให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.3 กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ทฤษฎีและแนวคิดสำนักสังคมนิยม (Realist School)

แนวทางสังคมนิยมหรือแนวทางอำนาจนิยมนี้ เป็นแนวทางที่มองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในลักษณะของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในโลก โดยไม่พยายามเสนอหลักการทางศีลธรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงโลก เพราะไม่คิดว่ามนุษย์หรือรัฐมีความสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นฐานของศีลธรรมหรือจรรยาบรรณ แต่จะคิดมุ่งหาผลประโยชน์สูงสุดของตนเท่านั้น แนวคิดนี้เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดแบบอุดมคตินิยม (Idealism) ที่มีบทบาทในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ที่มองการเมืองในแง่ของศีลธรรมหรือจริยธรรม และพยายามเสนอแนวทางที่สังคมโลกควรจะเป็น

แนวความคิดสังคมนิยมมีรากฐานความคิดมาจากสมัยกรีกโบราณ ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่ว่ามนุษย์นั้นมีความเห็นแก่ตัว มีแรงปรารถนาที่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ งานเขียนเรื่อง Peloponnesian War ของ Thucydides ได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นเหตุในการทำสงคราม ว่ามาจากความทะเยอทะยานในการแสวงหาอำนาจของมนุษย์ และความจำเป็นที่จะต้องป้องกันตนเองก่อนถูกผู้อื่นมาทำลาย เช่นเดียวกับงานเขียนของ นิโกโล มาคิอาเวลลี ในงานเขียนชื่อ The Prince ในปี ค.ศ.1513 ที่กล่าวถึงเรื่องอำนาจ การถ่วงดุลอำนาจ การสร้างพันธมิตรเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญ ผู้ปกครองต้องมีวิธีการที่จะทำให้มีอำนาจ คงไว้ซึ่งอำนาจและแผ่ขยายอำนาจ เช่นเดียวกับงานเขียนที่เป็นภาษาอังกฤษเล่มแรกเรื่อง Leviathan

ของฮอปส์ ในปี ค.ศ. 1651 ที่มองธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ร้าย สภาวะธรรมชาติของรัฐก็คือ สภาวะของความขัดแย้งและสงคราม⁴⁶ เป็นต้น

จากแนวคิดพื้นฐานในสมัยกรีกที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้มีอิทธิพลต่อแนวคิดสังคมนิยม ในยุคต่อมา สำหรับกลุ่มบุคคลที่อยู่ในกลุ่มของแนวคิดนี้แรกเริ่ม ได้แก่ มอร์แกนทาว (Morganthau) ที่กล่าวว่า เมื่อใช้มุมมองในเชิงเหตุผลแล้ว โลกนั้นไม่สมบูรณ์ (imperfect) ความเป็นไปของโลกมาจากการใช้กำลังอันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ดังนั้น เพื่อที่จะทำให้โลกมีสภาพที่น่าอยู่ มนุษย์ไม่ควรต่อต้านการใช้กำลังแต่ควรทำงานร่วมกับกำลังเหล่านั้น ด้วยพื้นฐานของมนุษย์ที่นิยมการใช้กำลัง ก็ย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งกันเมื่อผลประโยชน์นั้นขัดกัน⁴⁷

นอกจากนี้มอร์แกนทาวยังกล่าวว่า การที่จะเข้าใจการเมืองระหว่างประเทศต้องมองผลประโยชน์ในรูปแบบของอำนาจ อำนาจ คือ อะไรก็ตามที่สถาปนาและรักษาการควบคุมคนเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ อำนาจจึงครอบคลุมความสัมพันธ์ทางสังคมทุกอย่างเพื่อรักษาจุดหมายปลายทางนั้น อำนาจนับรวมถึงการครอบงำคนจากอีกคนหนึ่งทั้งในรูปแบบข้อปฏิบัติ ศีลธรรมทางศาสนา ในรูปแบบของกฎหมายของประเทศประชาธิปไตยตะวันตก จนกระทั่งรูปแบบของการใช้กำลัง⁴⁸

อี.เอช.คาร์ (E.H.Carr) วิพากษ์แนวคิดอุดมคตินิยมว่าเป็นแนวคิดที่ไม่ได้มองโลกตามความเป็นจริง การทูตเพื่อให้เกิดสันติภาพ ระบบความมั่นคงร่วมกัน องค์การสันนิบาตชาติ ล้วนเป็นสิ่งที่เพ้อฝัน เพราะในโลกของความเป็นจริงนั้น ผลประโยชน์ของรัฐในการที่จะได้มาซึ่งอำนาจเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าเพียงความร่วมมือที่ไม่สามารถมั่นใจได้ว่าใครจะทรยศหรือหักหลังอย่างไรก็ตาม แม้จะไม่สามารถร่วมมือกันได้ เพราะรัฐต่างแสวงหาประโยชน์ ก็ไม่ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งจนถึงขั้นสงคราม ทั้งนี้เพราะมีระบบการถ่วงดุลอำนาจมายับยั้งพฤติกรรมอันก้าวร้าวของรัฐ⁴⁹

⁴⁶ Paul R. Viotti and Mark V. Kauppi, *International Relations Theory : Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*, 2nd ed., (MA: Macmillan, 1993), pp.40.

⁴⁷ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations : The Struggle for Power and Peace*, 5th ed., India Reprint, (Calcutta: Scientific Book Agency, 1973), p3.

⁴⁸ Ibid., pp.5-9.

⁴⁹ Scott Burchill and Andrew Linklater, *Theories of International Relations* (New York: St.Martin's Press, 1996), pp.67-73.

เฟรเดอริก แอล ชูแมน (Frederick L. Shuman) ถือว่าการรักษาตัวรอดเป็นเป้าหมายที่สำคัญสูงสุดของรัฐ ในสังคมโลกที่ซึ่งรัฐต่างไม่ไว้ใจกัน รัฐจึงต้องจัดการคุกคามที่อาจเกิดจากเพื่อนบ้านและถ้ามีอำนาจพอ รัฐก็จะทำลายรัฐอื่นที่ไม่สามารถขัดขืนตนได้

อำนาจเป็นพลังทางทหาร รัฐมิได้มีเป้าหมายที่สันติภาพ แต่ใช้สันติภาพเป็นเงื่อนไขสำคัญในการขยายอำนาจออกไป ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดุลอำนาจเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยจัดระเบียบโลก ทั้งนี้รัฐสามารถร่วมมือกันต่อต้านการคุกคามจากรัฐอื่นที่พยายามมาครอบงำโลกไม่ให้อำนาจกระทำได้ การที่รัฐร่วมมือกัน ย่อมทำให้รัฐสามารถรักษาตัวรอดได้ในระบบระหว่างประเทศ⁵⁰

วิโอทติ (Viotti) กับ คัพพี (Kuppi) ได้กล่าวถึงแนวคิดสังคมนิยมว่ามีลักษณะ 4 ประการคือ

1. รัฐเป็นตัวแสดงหลักหรือเป็นตัวแสดงที่สำคัญที่สุด รัฐเป็นหน่วยวิเคราะห์หลักการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยเหล่านี้
2. รัฐถูกมองว่าเป็นตัวแสดงเดี่ยว (unitary actor) ประเทศหนึ่งที่มีเผชิญหน้ากับโลกภายนอก ถือว่าประเทศนั้นเป็นองค์รวมของหลายสิ่งหลายอย่างที่ปรากฏตัวอยู่ในเวทีโลกในฐานะหนึ่งหน่วยเท่านั้น
3. โดยพื้นฐานนั้น รัฐเป็นตัวแสดงที่มีเหตุผล (rational actor) ดังนั้นกระบวนการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศของรัฐจึงเป็นไปอย่างมีเหตุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
4. ความมั่นคงแห่งชาติ (national security) มักถูกกำหนดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด นักสังคมนิยมจะมุ่งไปที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐทั้งที่เกิดขึ้นจริงกับที่จะเกิดเมื่อมีโอกาสและเรื่องของการใช้กำลัง โดยรัฐจะตรวจสอบอยู่เสมอว่าทำอย่างไรจึงจะมีเสถียรภาพระหว่างประเทศ จะรักษาสภาพไว้ได้อย่างไรหรือเพราะเหตุใดโลกจึงไร้เสถียรภาพ⁵¹

สรุปได้ว่าจุดเด่นของทฤษฎีนี้ คือการให้ความสำคัญว่ารัฐเป็นตัวแสดงหลัก (Principal actors) ในระบบระหว่างประเทศ ความมั่นคงและความอยู่รอดของรัฐรวมทั้งผลประโยชน์ของ พลเมืองของรัฐเป็นสิ่งจำเป็นสูงสุด รัฐจำเป็นต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่ง

⁵⁰ Frederik L. Shuman, *International Politics*, 4th ed. (New York: McGraw-Hill, 1969), pp.267-273.

⁵¹ Paul R. Viotti and Mark V. Kauppi, *International Relations Theory : Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*, pp. 6-7.

อำนาจเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ดังกล่าว อำนาจจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดนโยบาย การเข้าใจฐานอำนาจของรัฐ จะทำให้เข้าใจนโยบายของรัฐนั้นด้วย

เนื่องจากแต่ละรัฐพยายามส่งเสริมฐานอำนาจตนและแสวงหาอำนาจ การเสริมสร้างสมรรถนะทางการทหารไว้เพื่อป้องปรามการรุกรานจากรัฐอื่น และเพื่อรักษาตนให้พ้นจากอันตราย จึงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นโอกาสในการที่จะเกิดความขัดแย้งจึงมีค่อนข้างสูง ระบบระหว่างประเทศจึงอยู่ในสถานะที่เป็นอนาธิปไตย (anarchy) คือ สภาพของความไร้ระเบียบ เนื่องจากไม่มีรัฐบาลกลาง (world government) ควบคุมดูแลพฤติกรรมของรัฐ เพราะแต่ละรัฐก็ถือว่าตนมีอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุด ไม่ยอมรับอำนาจที่เหนือกว่า สภาพของความขัดแย้งและการแข่งขันจึงมักเกิดขึ้นตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตาม แม้ในสถานะอนาธิปไตย สันติภาพก็สามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อมีการสร้างดุลแห่งอำนาจ (balance of power) ระหว่างมหาอำนาจหรือกลุ่มอำนาจแต่ละขั้ว

ดังนั้น การที่รัสเซียหันมาปรับความสัมพันธ์กับจีนในทิศทางที่สร้างสรรค์อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนภายหลังจากที่สงครามเย็นสิ้นสุดลงนั้น แม้ว่าจะระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในรัสเซียจะล่มสลายแล้ว แต่ระบบดังกล่าวยังคงมีอยู่ในจีน เนื่องจากผลประโยชน์แห่งชาติที่มีร่วมกันกับจีนในการถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐอเมริกา ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ผลประโยชน์เรื่องการค้า ผลประโยชน์ในการแก้ปัญหาข้ามชาติร่วมกันซึ่งเป็นประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้น ภายหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต เช่น การแบ่งแยกดินแดน ขบวนการก่อการร้ายข้ามชาติ

1.4 สมมติฐาน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่า ผลประโยชน์ มิใช่อุดมการณ์ ที่เป็นเครื่องกำหนดนโยบายของรัสเซียในสมัยของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ที่มีต่อจีน

1.5 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษานโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อจีนในช่วงสมัยของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ระหว่างปี ค.ศ.1992-2000
2. เพื่อทำความเข้าใจถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนในช่วงเวลาดังกล่าว
3. ต้องการศึกษถึงปัจจัยที่เป็นเหตุให้รัสเซียปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศและความสัมพันธ์ต่อจีน ในช่วงปี ค.ศ. 1992-2000

1.6 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาค้างนี้ จะศึกษาการดำเนินนโยบายของรัสเซียในการปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนในระยะเวลาระหว่างปี ค.ศ.1992-2000 เพราะเป็นช่วงระยะเวลาที่การดำเนินนโยบายดังกล่าวมีความต่อเนื่องชัดเจนในแง่ของความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์และปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด ทั้งนี้จะพิจารณาเฉพาะปัจจัยภายนอกที่คาดว่าจะมีบทบาทต่อการดำเนินนโยบายครั้งนี้

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่อจีนในยุคหลังสงครามเย็น (ปี ค.ศ.1992) เป็นต้นมาจนถึงปี ค.ศ.2000
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยผลักดันที่มีอิทธิพลทำให้รัสเซียดำเนินนโยบายปรับความสัมพันธ์กับจีนในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น
3. ทำให้ทราบถึงแนวโน้มของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างรัสเซียกับจีน ตลอดจนผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับระบบระหว่างประเทศโดยรวม และต่อประเทศไทย เพื่อให้สามารถปรับนโยบายได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น
4. เพื่อนำไปสู่การศึกษาที่ลึกยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างความก้าวหน้าด้านวิชาการต่อไป

1.8 วิธีการดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาค้างนี้ จะศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูล 2 ประการดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary source) คือ เอกสารชั้นต้น เช่น คำประกาศ (declarations) สุนทรพจน์ (speeches) ถ้อยแถลง แถลงการณ์ร่วม (joint declarations) ของผู้นำระดับสูงของรัสเซียและจีน และสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ทำให้เห็นภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีน รวมทั้งคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่าย โดยการค้นข้อมูลผ่านตำรา สิ่งพิมพ์และระบบอินเทอร์เน็ต โดยผ่าน website ที่เกี่ยวข้อง เช่น www.ciaonet.org , www.themoscowtimes.com , www.government.ru เป็นต้น

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary source) คือ เอกสารชั้นรองที่ได้มีการวิเคราะห์วิจารณ์ เสนอความเห็นและเรียบเรียงขึ้นใหม่โดยอาจจะอาศัยเอกสารชั้นต้นเป็นข้อมูล เช่น เอกสารวิชาการทางรัฐศาสตร์ บทวิเคราะห์ของนักวิชาการในวารสารต่าง ๆ บทวิเคราะห์ในหนังสือพิมพ์ ตำราทางวิชาการ และวารสารวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น Foreign Affairs, Far Eastern Economic Review , Asian Survey , Current History และ Journal of International Affairs เป็นต้น

1.9 การนำเสนอ

บทที่ 1 เป็นบทนำ ซึ่งประกอบไปด้วยที่มาและความสำคัญของปัญหา กรอบความคิด สมมติฐาน วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตของการศึกษา วิธีการศึกษา วิธีการนำเสนอ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงสงครามเย็น เพื่อให้ทราบพื้นฐานของความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นไปในรูปแบบของความขัดแย้ง เป็นส่วนใหญ่ และนโยบายของรัฐบาลสหภาพโซเวียตแต่ละรัฐบาลที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน

บทที่ 3 นโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่อจีนในช่วงหลังสงครามเย็น (ค.ศ.1992-2000) โดยแบ่งออกเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจและความมั่นคง

บทที่ 4 ปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินนโยบายของรัสเซียต่อจีนในช่วงหลังสงครามเย็น

บทที่ 5 บทสรุป